

TEMA 6. A Arte GÓTICA

1.- ROMÁNICO DE TRANSICIÓN: A ARQUITECTURA DO CÍSTER

Orixe e Historia da Orde do Císter:

Ao longo da historia das relixións (non só na cristiá) houbo numerosos e sucesivos intentos de volver ás orixes dos movementos espirituais, unha vez que estes se relaxaron e afastaron dos seus principios.

Unha destas reaccións de volta ao purismo anterior empézase a xestar a finais do século XII en Francia, coincidindo coa etapa de máxima opulencia e ostentación dos mosteiros cluniacenses. Se Cluny adoptara a Regra de San Bieito que incluía a pobreza como precepto, o caso é que os seus mosteiros eran, en ocasións, verdadeiros palacios repletos de luxos e os abades convertéranse en señores feudais coa máxima relevancia na política mundana.

Algúns homes da Igrexa consideraban que os cluniacenses "pervertiran" os preceptos beneditinos e que era necesaria unha volta ao rigor dos primeiros tempos.

Será na rexión de Borgoña, no ano 1098, cando un dos reformadores, Roberto, retirouse cos seus seguidores para facer vida monacal nun lugar illado chamado Cîteaux (Císter), que cederá posteriormente o seu nome á orde.

Pero non sería ata a aparición en escena da figura de San Bernardo de Claraval cando o Císter comeza o seu imparable desenvolvemento durante o século XIII. Ao longo da súa intensa vida foi capaz de levar a Orde do Císter á súa máxima expansión, cun total de 343 mosteiros fundados en toda Europa.

Como consecuencia da imparable actividade de San Bernardo, os monxes cistercienses relevaron aos cluniacenses na influencia sobre a sociedade e a Igrexa do século XIII, ocupando os seus máis altos cargos e dignidades e exercendo a súa influencia sobre o poder civil.

Os mosteiros na Península

Os mosteiros do Císter situábanse en zonas ermas ou inhóspitas pero con abundancia de auga. Normalmente o sitio elixido era un lugar boscoso e illado por montañas. Eran os propios monxes ou laicos que traballaban para eles quen cavaban e cultivaban estas terras.

A razón básica desta localización era obter o necesario illamento do mundo laico. Esta tendencia colonizadora e "civilizadora" dos cistercienses será especialmente útil no solar hispano do século XII e comezos do XIII, no contexto da secular pugna entre cristiáns e musulmáns.

A verdadeira "vitoria" e presión sobre o rival musulmán foi levaba a cabo mediante a repoboación de amplos territorios ermos. Nese empeño traballaron pertinazmente os reis cristiáns durante os primeiros séculos da reconquista. Esta tarefa de repoboación desenvolvíase en zonas non moi afastadas do inimigo e contaba co risco de acabar coa propia vida dos repoboadores.

Por iso, Afonso VII e Afonso VIII empregaron aos sacrificados monxes brancos do Císter como vangarda durante décadas ocupando espazos de difícil defensa. Nesta mesma liña, as ordes militares españolas, na súa Loita contra o dominio almohade, acolléronse á regra cisterciense.

A principal razón do mal estado -incluso a ruína avanzada- en que se atopan bastantes conxuntos monásticos cistercienses é, precisamente, a súa afastada localización de núcleos urbanos. Tras a desamortización de Mendizábal do século XIX estes mosteiros quedaron abandonados ou acabaron en mans particulares que de cando en cando puideron ou quixeron mantelos.

Arte e arquitectura cisterciense

Ata hai algúns anos, a arquitectura cisterciense considerábase un estilo propiamente dito, que estaría na transición entre o románico e o gótico. Nesta liña, adxudicóuselle, en ocasións, o nome de arquitectura protogótica.

A maioría dos edificios cistercienses son basicamente románicos, pero incorporan, en bastantes casos e como novidade, a bóveda de cruzaría sinxela e tamén frecuentemente o arco apuntado.

A arquitectura cisterciense é coñecida pola súa sobriedade ornamental. Pero non hai que confundir austeridade con rudeza, xa que cando aparecen estes motivos xeométricos e vexetais son de gran calidade plástica e vese tras eles a grandes artistas.

A diferenza de igrexas parroquiais ou monásticas de Cluny, as igrexas do Císter pintábanse de branco, non empregándose pinturas murais figuradas e as xanelas só podían ter cristais brancos. Iso daba á igrexa unha gran luminosidade (a pesar de que no templo cisterciense non dispoñía de grandes ventás nin se tendeu á desmaterialización do muro, como no gótico)

Pero non hai que perder a referencia de que esta austeridade ornamental deliberada estaba pensada como medida para illar ao monxe na súa meditación e a oración, para que non puidese distraerse con pinturas, esculturas, nin vidreiras cromáticas. Non se pode considerar como un medio de aforro, xa que o mosteiro cisterciense foi moi custoso de levantar. Non se escatimaba en ambición monumental pois as súas construcións adoitaban ter dimensións catedralicias, estaban completamente abovedadas e edificábanse con perfecta sillería. Por exemplo, na España cristiá do século XII, salvo algunhas poucas catedrais, os edificios de maior porte, sen dúbida, foron os conxuntos monásticos do Císter.

Como exemplo en Galicia deste tipo de arquitectura temos o Mosteiro de Oseira

A) CLASIFICACIÓN

NOME: Mosteiro de Oseira

ARQUITECTO: Descoñecido

CONCOMITANTES: Orde do Cister

CRONOLOXÍA: S. XII, XIII

LOCALIZACIÓN: Cea (Ourense)

ESTILO: Cisterciense

MATERIAIS: Pedra (granito) traballada en sillares.

O Mosteiro cisterciense de Santa María de Oseira cóntase entre os grandes monumentos de Galicia. Algúns, pola súa magnificencia denomínanos "O Escorial Galego".

Así o Mosteiro de Oseira convértese en emblema do Císter en terras galegas, semente, que como sabemos, propagárase en numerosos lugares de Galicia.

A igrexa non se iniciaría moito máis tarde, sendo consagrada no ano 1239.

Foron estes séculos, o XII e XIII, os de maior esplendor de Oseira, que empeza decaer no XIV. No século XVI, o Mosteiro de Oseira entra na Congregación Cisterciense de Castela, comezando un novo período de florecemento que trouxo a renovación artística, impulsora das obras levadas a cabo durante os séculos XVI, XVII e XVIII.

Coa exclaustación provocada pola Desamortización de Mendizábal no século XIX, o conxunto monástico é abandonado e con iso comeza unha progresiva ruína da súa arquitectura e o espolio das súas obras de arte e mobles.

No século XX volven monxes a Oseira e empréndese unha titánica e exitosa labor de restauración e recuperación deste complexo monacal, recuperando o brillo do que foi. Actualmente é un dos máis fastuosos exemplos de arquitectura relixiosa española.

Ten este mosteiro, entre outras moitas dependencias, unha extraordinaria igrexa románica de transición, tres claustros de distintas épocas e estilos e unha sala capitular de gran vistosidade.

A igrexa é románica

Ten planta de cruz latina con tres naves e cruceiro.

As naves están separadas por alicerces con columnas embebidas. A bóveda da nave central é de canón apuntado con faixóns. As ventás de medio punto ábreanse no arranque da bóveda. A cabeceira imitaba á de Santiago con carola e capelas, aínda que hoxe están moi alteradas as orixinais. Sobresae a beleza do presbiterio cunha colección de columnas sostendo o muro de peche. No século XIII constrúese un cimborrio con cúpula sobre pechinas no cruceiro.

Como era preceptivo nas igrexas cistercienses, a decoración escultórica é practicamente nula. Esta escaseza ornamental parece engrandecer a súa monumentalidade arquitectónica.

No século XVI transfórmase a fachada principal e reformúlase ao estilo renacentista, con sillería almofadada, frontispicio, esculturas clasicistas, etc.

A ARTE GÓTICA

O Gótico desenvólvese en Europa occidental na última fase da Idade Media, desde a 2ª metade do século XII ata o s. XV-XVI. En España, Alemaña, Francia e Países Baixos continúa o estilo ata ben entrado o XV e mesmo no seguinte século, mentres que talia, en cambio, avanza cara ó Renacemento desde finais do s. XIV, desenvolvendo o novo estilo durante o s.XV.

CONTEXTO HISTÓRICO.

Durante o Gótico vai producir unha evolución do pensamento: o home deixa de obsesionarse só por Deus e descobre ao home e á natureza que o rodea. Esta nova sensibilidade afectará á arte, que se fai máis “naturalista”. Isto vai afectar ás figuras, que agora se parecen e compórtanse como verdadeiros seres humanos, inclínanse e viran, sorrín, láméntanse, conversan, comunícanse entre elas, expresando todo tipo de emocións humanas. As ordes mendicantes (franciscanos e dominicos), serán uns dos protagonistas destes cambios na mentalidade relixiosa, coa importancia que lle dan á predicación, e darán lugar a novas tipoloxías construtivas.

Outro importante factor de cambio foi o desenvolvemento das cidades, coa aparición da burguesía e a reaparición do comercio. Unha serie de cambios técnicos no campo fará aumentar a produción de alimentos e a xeración de excedentes, coa conseguinte reactivación das rutas comerciais e as comunicacións. Nese sentido, cobrán importancia as feiras que se realizan nos grandes centros urbanos. Aparece tamén unha nova economía precapitalista, coa aparición das letras de cambio.

Co renacemento das cidades necesítanse novos edificios: lonxas, concellos, etc , co cal cobran importancia os edificios civís. Con todo, será a catedral o edificio que defina e caracterice o estilo gótico e converterase na o símbolo das cidades, que competirán entre se por facer as catedrais máis grandiosas e monumentais; existe un desexo por parte da igrexa, os reis e os burgueses, principais promotores do gótico, de asombrar ao mundo coas súas catedrais., que será decisiva na difusión do gótico. A aparición dos burgueses como novos mecenas tamén provocará cambios nos gustos artísticos, coa realización de capelas privadas nas igrexas ou obras máis personais.

Aparecen tamén as primeiras universidades, orixe dun movemento laico e cosmopolita á marxe da Igrexa, con preocupacións máis terreaís.

Cronoloxicamente o Gótico, nacido en Francia, desde onde se estende ao resto de Europa, desenvólvese desde mediados do século XII, podéndose diferenciar as seguintes etapas na súa evolución:

- a) Un período de transición cisterciense, caracterizado pola súa austeridade e limpeza decorativa. A reforma de San Bernardo será decisiva na difusión do gótico, regulando desde o principio a arquitectura dos seus templos.
- b) O Gótico Arcaico, aínda etapa de transición, de xestación do estilo, desde finais do S. XII en Francia.

- c) O Gótico Clásico durante o século XIII.
- d) O Gótico final, desde o século XIV, que presenta unha maior atención ao decorativo.
- e) Un Gótico Flamíxero, que nalgúns lugares prolóngase ata o XV, caracterizado polo esaxerado gusto pola decoración, ata chegar a ocultar as estruturas arquitectónicas.

AS CARACTERÍSTICAS XERAIS DA ARQUITECTURA GÓTICA.

1.1. As dúas grandes obsesións dos novos construtores foron as seguintes:

A) A verticalidade.

_ A verticalidade, a elevación, a gran altura e increíble esbeltez da arquitectura gótica, simboliza o desexo de ascender cara Deus.

B) A luminosidade

_ Coas innovacións arquitectónicas do Gótico o muro perde o seu papel estrutural, sendo substituído polas vidreiras, xa que o novo sistema construtivo concentra empuxes en puntos concretos, transformando aos muros en cubrementos exteriores, non en soportes.

1.2. Principais edificios

A) A Catedral

_ A Catedral preside as cidades, é o seu edificio máis representativo e o seu núcleo, contrastando claramente coa igrexa rural ou os mosteiros do Románico.

+ A planta

_ Planta basilical de grandes dimensións : tres ou cinco naves, principalmente.

_ O cruceiro sobresa e pouco e esta máis centrado que nas catedrais románicas.

_ Na cabeceira debemos distinguir entre o presbiterio e o coro, a carolas, que agora pode ser dobre, e as capelas radiais, xeralmente poligonais. Macrocefalia da cabeceira, que adquire unha dimensión desproporcionada e moito maior que no Románica.

+ Alzado

_ Destaca a gran altura das naves, sobre todo a central, contrastando esta acentuación das liñas verticais coa horizontalidade da arquitectura románica.

_ O triforio combínase ou substitúe ás verdadeiras tribunas das grandes igrexas de peregrinación románicas, estreita galería aberta con vidreiras.

_ O claristorio é un terceiro corpo recuberto de grandes ventás con vidreiras, subliñando xunto co triforio a obsesión gótica pola luminosidade.

_ As torres, agora de elevación desmesurada, divídense en varios corpos e culminadas por un remate agudo e calado con trazaría gótica chamado chapitel ou agulla.

B) A arquitectura civil

_ A arquitectura civil gótica experimenta un notable desenvolvemento, sobre todo os palacios.

1.3 principais elementos construtivos

A) O arco apuntado ou oxival

_ Con menor empuxe lateral que o de medio punto, xeralmente aparece decorado con trazaría calada nos vans, a denominada trazaría gótica.

B) A bóveda de cruzaría, de nervios ou oxival

_ Elemento principal do estilo, o que revoluciona a arquitectura e permitirá construír a alturas considerables.

+Elementos

_ O esqueleto ou nervios ou arcos cruzados que desvían os empuxes das bóvedas a catro puntos, os seus catro extremos.

_ Elementos ou elementos con función de cobertura da bóveda

+Tipos

_ Bóveda catripartira, de aresta reforzada con nervios

_ Bóveda sexpartita, a máis común

_ Bóveda octopartita.

_ Bóveda estrelada, con estrutura de nervios cada vez máis complicada.

_ Bóveda de abanico, características do Gótico inglés, extremadamente recargadas.

C) Pilar baquetonado.

_ Trátase dun alicerce cuxos elementos se complican ao multiplicarse os nervios das bóvedas, xa que son a súa continuación, son por tanto semi-columnas moi estreitas, chamadas baquetóns encastados. Estes delgados baquetóns non requiren un remate individualizado, coroándose todos eles cun capitel corrido.

D) Soportes para os empuxes laterais.

_ O alicerce recolle empuxes verticais, pero non é suficiente, quedan os oblicuos

_ O arcobotante ou botarel, que é unha especie de arco exterior que ten función decorativa pero sobre todo construtiva, ao ser o encargado de recoller os empuxes oblicuos e conducirlos cara aos estribo.

_ O estribo ou contraforte, no Gótico está illado, exento, non encastado ao muro, é o encargado de trasladar empúxeos do edificio ao chan. Se a altura requireo, dispónse un arcobotante superposto.

_ O pináculo, aínda que é un elemento principalmente decorativo que coroa o estribo tamén ten a función construtiva, ao contribuír a contrarrestar os empuxes laterais co seu empuxe vertical.

1.4. A decoración

_ O edificio gótico impón non só pola súa altura, senón tamén pola súa riqueza de formas e ornamentación recargada.

A) Os temas

_ A trazaría gótica: trátase de motivos decorativos xeométricos que enmarcan ou pechan os vans, xeralmente dominan as formas de trevo, aínda que podemos atopar outras como as flamíxeras, cando adquiren un parecido coas chamuscas.

_ Os temas vexetais que ornamentan capiteis, frisos ou arquivoltas agora posúen un forte naturalismo.

_ As representacións de animais, tamén agora de gran naturalismo, aínda que seguen representándose seres fantásticos e bestas monstruosas.

_ A figura humana segue idéntica liña naturalista.

B) Elementos onde se concentra

_ Nos capiteis, aínda que agora perden a súa importancia, sobre todo ao ser substituídas as columnas polos baquetóns nas grandes catedrais.

_ Nos retablos, agora multiplícanse e desenvolven tras el coa finalidade de ser o marco apropiado onde se relatan as historias sacras.

_ Nas sillerías dos coros, soberbiamente talladas.

_ Nos grandes vans e nas portadas, podéndose individualizar segundo os seus tipos ou os seus diferentes elementos:

+ O tímpano, dividido no gótico en franxas horizontais con decoración narrativa, distínguese dos románicos, ademais, por seren apuntados.

+ As arquivoltas, tamén agora apuntadas; tamén se distinguen das do románico, en que a decoración escultórica que as adorna sitúase agora lonxitudinalmente a elas, en lugar de facelo verticalmente, de forma radial ao semicírculo do tímpano.

+ As xambas , tamén con estatuas-columna encastadas, pero agora baixo uns doseletes moi característicos decorados con trazaría gótica.

+ O parteluz, con esculturas tamén baixo dosel de trazaría gótica.

+ Os gabletes ou molduras triangulares con trazaría, moi agudas para subliñar a verticalidade.

+ As grandes fiestras cubertas de vidreiras.

+ Os rosetóns ou grandes vidreiras circulares na fachada principal e os brazos do cruceiro.

2. A ARQUITECTURA GÓTICA EN FRANCIA

2.1 O nacemento do Gótico (primeira metade S. XII)

O Gótico nace en Francia, na Abadía beneditina de Saint- Denis, ligada á recuperación do poder da monarquía coa dinastía dos Capetos. Esta abadía era ademais panteón e depósito das reliquias reais, e é obxecto dunha renovación: dobre xirola e desaparición do muro como elemento continuo de cerramento grazas ao uso de bóvedas de cruzaría, pero trátase de elementos illados non dun edificio puramente gótico, xa que seguen claras influencias románicas.

2.2 O Gótico Arcaico (segunda metade S. XII)

_ Gótico aínda arcaizante, que se resiste a abandonar a columna como soporte, a pesar de non ser as máis apropiadas para recoller os nervios das bóvedas de cruzaría, pero xa son edificios completamente góticos

_ Exemplos: A Catedral de Notre-Dáme de París (1163-1250):

+ Grandiosa, de cinco naves máis dúas de capelas laterais, dobre xirola, transepto que non sobresaíe.

+ Pero aínda atopamos claros arcaísmos como o uso de bóvedas sexpartitas, as columnas como soporte e a tribuna como as do románico

+ O espazo interior transmite unha sensación de gran amplitude, ao lograr trasladar os empuxes das cubertas, a través de arcobotantes, cara aos contrafortes ou estribos exteriores. Aproveítase a desaparición de muros para abrir gran número de xanelas e rosetóns.

+ A fachada occidental, co seu triplo pórtico abucinado con arcos apuntados, e as capelas radiais da xirola son xa do S. XIII.

+ A luz, que penetra a través das vidreiras de cores, dá ao interior unha gran luminosidade e unha atmosfera de irrealidade, que proporciona a sensación de entrar nun inmenso salón místico.

+ Notre-Dáme é un gran logro dos reis Capetos e un símbolo do seu poder.

2.3 O Gótico clásico (S. XIII)

_ Xa con todas as características propias do gótico: cinco naves con dobre carola, con capelas radiais, bóvedas nervadas cuadripartitas, triforio, amplísimo claristorio, etc.

_ Destacan:

A Catedral de Chartres,

A Catedral de **Reims** , famosa pola súa espléndida fachada de riqueza decorativa incomparable.

A Catedral de Notre Dame de Reims

Obra 21 das seleccionadas como de especial atención pola Ciug. **VER ANEXO.**

A Catedral de Amiens , que destaca tamén pola súa altura e a súa fachada con gran despregamento decorativo.

Interior Saint Chapelle de París

Ficha técnica: Sainte Chapelle de París (1238-1245). Mandada construír polo rei San Luís de Francia coa finalidade de gardar as reliquias da coroa de espiñas, obsequio do emperador de Bizancio. A súa construción atribúese a Pierre de Montreuil e é un dos mellores expoñentes do chamado Gótico Radiante.

Análise da Obra: Construída como relicario, a santa Capela debía cumprir así mesmo a función de capela do Palacio real. Levantada en dúas alturas, a capela inferior, destinada ao pobo e dedicada á Virxe divídese en tres naves cubertas por bóvedas de cruzaría cuadripartitas sostida por gran cantidade de columnas. Esta capela sostén o peso da superior.

Con 20 metros de altura é a capela superior, a destinada á Familia real e aos demais membros da Corte, a máis espectacular debido á supresión dos muros por enormes ventás de vidreiras. As bóvedas de cruzaría, decoradas en azul intenso con estrelas douradas en alusión ao universo, descansa os seus pesos a través dos nervios cara aos baquetóns que trasladan o empuxe en sentido vertical liberando aos muros da súa función de carga. As vidreiras que pechan o conxunto enchéndoo de luz reproducen escenas do Antigo Testamento así como historias das reliquias da Paixón.

Comentario: Esta obra exemplifica como poucas as dúas grandes obsesións que persegue o arquitecto gótico tales como a procura da luz e a elevación. Na Sainte- Chapelle as novidades arquitectónicas introducidas polo gótico permiten prescindir do muro que é substituído por grandes vidreiras conferindo ao conxunto un aspecto de enorme relicario como correspondería á súa función de gardar algunhas das reliquias máis importante da paixón tales como a Coroa de espiñas ou un fragmento da cruz. Así mesmo, os finísimos

baquetones que trasladan empúxeos verticais das bóvedas, contribúen a acentuar o sentido vertical do edificio.

Conclusión: Estamos antes una das obras máis fermosas e espectaculares do gótico "radiante". Esta obra exemplifica como poucas o novo espírito gótico marcado pola luz e a elevación nun intento de materializar en pedra a Xerusalén Celestial.

O século XIV, debido á guerra dos cen anos, supuxo unha crise construtiva en Francia.

3. A ARQUITECTURA GÓTICA EN ESPAÑA

3.1. Introducción

_ Desde o século XII a Orde do Císter funda mosteiros na Península Ibérica, así chegan os novos conceptos arquitectónicos e os avances técnicos do gótico.

_ Durante o século XIII levántanse as principais obras do gótico castelán, de clara influencia francesa. Durante o S. XIV destacan Cataluña e a Coroa de Aragón. Por último, durante o S. XV volve ser Castela a que leve a primacía co Gótico Isabelino.

_ En xeral o Gótico español caracterízase pola súa menor altura, a súa maior anchura e por unhas torres e agullas menos destadadas, en definitiva, por unha maior horizontalidade dentro da verticalidade e ascensión góticas.

3.2. O pleno Gótico do século XIII.

_ Sobresaen as tres catedrais españolas de máis clara influencia do gótico clásico francés:

_ A Catedral de Toledo: iniciada no S. XIII aínda que as obras duraron ata o XIV, é unha das máis grandes de España, de cinco naves ordenadas gradualmente, máis dúas de capelas laterais, dobre carola con capelas radiais e peculiaridades como o feito de ter só unha torre, aínda que se proxectasen dúas.

_ A Catedral de Burgos: máis homoxénea pola súa rápida construción, de tres naves con estreito transepto moi saínte, profundo presbiterio, carola única, grandes capelas absidais, alicerces baquetonados para recoller os nervios das bóvedas oxivais e triforio cego ao exterior, destaca polas súas agullas e cimborrio, xa do S. XV.

_ A Catedral de León (1/2 XIII. Mestre: Enrique, sucedido por Juan Pérez).

CATEDRAL DE LEÓN.

Obra 22 das seleccionadas como de especial atención pola Ciug. **VER ANEXO.**

3.3 A arquitectura do século XIV.

O S. XIV ten un nome propio: Levante e sobre todo Cataluña.

_ Caracterízanse pola súa menor decoración, o seu maior horizontalidade, a mínima diferenza de altura entre as naves e a gran anchura da central, os estribos xeralmente sen arcobotantes e con capelas entre eles, as torres de sección poligonal, o menor número e tamaño dos seus vans, etc.

Catedral de Barcelona

A Catedral de Barcelona é de tres naves, pero cunha soa ábsida e deambulatorio, ou carola. As naves teñen cinco tramos; o tramo inmediato á fachada é máis longo que os outros tres, para acomodar as súas medidas ás do cimborrio que se levanta xunto á porta principal.

A estrutura típica do gótico catalán, ordenada a aproveitar os espazos interiores dos estribo, permitiu abrir cara ao interior da Catedral unha serie seguida de capelas secundarias que circundan toda a basílica: nas naves, estas capelas son dúas para cada tramo.

Sobre os extremos do tramo próximo ao presbiterio, libre de capelas laterais, levántanse as dúas grandes torres-campanario.

Grandes ventás, abertas sobre a boca das capelas radiais da carola, iluminan o presbiterio. Por encima das capelas, nas naves laterais, corre unha galería alta coas ventás abertas sobre o muro exterior da basílica. Un pequeno triforio rodea a nave central e o presbiterio preto da bóveda.

Tamén destacan: Sta M^a do Mar, Catedral de Xirona e a Catedral de Palma de Mallorca.

3.4.O Gótico Flamíxero ou Isabelino. Século XV

_ As influencias van ser sobre todo flamencas, destacando a súa riqueza decorativa, baseada na trazaría flamíxera e na decoración heráldica, e bóvedas estreladas cada vez máis complexas.

_ Temos dous focos e dous nomes: Burgos, onde centran a súa actividade os irmáns Juan e Simón Colonia : As frechas da Catedral de Burgos, de mediados do S. XV . Esaxeradas agullas ou chapiteis calados. O ciborio tamén debeu de ser excepcional, pero derrubouse menos dun século despois de ser levantado.

E Toledo, A igrexa de San Juan dos Reyes de Toledo, de Juan de Guas, de nave única e moi ancha, cuberta con bóvedas complicadas de cruzaría estrelada, con abundante decoración heráldica e temas epigráficos e vexetais.

ESCULTURA GÓTICA.

No Gótico a escultura alcanza unha enorme importancia, sobre todo a que cobre as portadas. Nelas as esculturas sitúanse no tímpano, pero adquiren gran transcendencias as colocadas nas xambas e no parteluz (precedente do Pórtico da Gloria).

Aínda que a auténtica importancia radica na escultura monumental, no Gótico tamén se practica e de forma máis frecuente que no Románico a escultura exenta.

Portadas Góticas:

Adquiren un enorme desenvolvemento as grandes portadas monumentais con tres arcos, nas que aumenta o número de arquivoltas. Nalgúñas portadas (Reims) os tímpanos aparecen moi afundidos; máis arquivoltas, máis xambas, máis esculturas.

Os temas tratados son esencialmente relixiosos, e continúan tendo unha función didáctica ou pedagóxica. Con todom as mensaxes transmítense coa mentalidade máis aberta do gótico.

Nos tímpanos, seguen representándose os temas principais, xeralmente a Apocalipse (Catedral de León), pero presenta cambios con respecto ao Románico: Cristo xa non é o Cristo xuíz románico, senón que se presenta sufrindo, non ten aspecto terrorífico, é un Cristo humanizado.

Triunfa o culto mariano, propagado polos cistercienses, por iso é polo que sexa habitual a presenza nos tímpanos (normalmente nos laterais) de escenas sobre a vida de María, cuxa figura pode aparecer tamén no Parteluz (Virxe Branca de León) ou nas xambas (Catedral de Reims: Anunciación e Visitación).

O tímpano gótico presenta diferenzas con respecto ao románico:

_ Claridade e orde nas figuras, a lectura da mensaxe resulta máis fácil. As escenas aparecen divididas en rexistros horizontais, situándose a máis importante na franxa superior ou central.

_ Nas arquivoltas as figuras seguen o ritmo do arco, non radialmente como no románico.

_ As figuras comezan a adquirir un certo volume do que carecían. Con todo, onde a escultura gótica alcanza maior desenvolvemento técnico e estilístico é nas figuras das xambas e parteluz. Nelas inclúese unha nova temática, aparecendo figuras de santos, bispos, reis do Antigo Testamento, cuxo obxectivo é exaltar a grandeza da monarquía (Reis das xambas de Chartres) e escenas sobre a vida de María.

En relación co estilo, hai unha evolución desde as primeiras esculturas que adoptan unha forma cilíndrica en consonancia co fuste da columna sobre a que se apoian (Chartres) ata as do século XIII, onde empezan a independizarse do marco arquitectónico, adoptando posturas máis naturais e chegando a adquirir vida propia:

_ Outro trazo característico é a forte estilización que sofren as figuras, alongando o seu canon.

_ Os pregues das roupas experimentan tamén unha evolución, desde os que caían de forma vertical (Chartres), ata aqueles en os que aparecen pregamentos variados, profundos e máis naturalistas (Reims).

_ As figuras adquiren unha enorme gracilidade, ao que contribúe a forma encurvada que adquiren, un perfil en forma de S, característico do gótico do S. XIII (Anxo do sorriso Reims).

_ A independencia que as estatuas adquiren con respecto ao marco arquitectónico, fai que poidan adoptar posturas máis naturais, rompendo así coa lei da frontalidade.

_ A humanización obsérvase nos rostros (sorrisos, dor, calidez...) nas actitudes (diálogo, separación brazos...), nos que se aprecia unha tendencia naturalista, que con todo vese contrapesada porque presentan uns rostros moi idealizados.

Escultura Vulto Redondo:

Dous motivos centran a atención do escultor: A Virxe co Neno e o da Crucifixión.

No primeiro móstrase a María no seu aspecto maternal, non como trono de Deus, senón comunicándose co seu Fillo, ao que mira ou cariño, co que dialoga ou xoga, para o que ha de inclinar ás veces graciosamente o seu corpo, pois o Neno perdeu xa a tradicional posición frontal no centro da imaxe, apoiándose nunha perna, ou sobre a cadeira da súa nai.

Pola contra toda a traxedia da relixiosidade reflíctese nos Cristos Crucificados. Os corpos impasibles románicos vanse crebando de dor; para iso, o dobre cravo de outrora que suxeitaba os pés en paralelo, redúcese a un, facilitando o movemento da cadeira..

As escenas de Santos ou escenas da súa vida complementarán a iconografía Gótica.

Xunto ás imaxes illadas cultivaranse , sobre todo a partir do século XIV, novos xéneros como o retablo ,o sepulcro e as sillerías dos coros

Os Retablos:

O retablo é un armazón de madeira ou alabastro que se divide en franxas verticais ou “rúas” e franxas horizontais ou “ corpos”, formando recadros onde se aloxan estatuas exentas, relevos ou pinturas con escenas referentes ao santo titular do templo, a Virxe, Cristo ou os Evanxeos. A parte inferior ou pedestal denomínase “banco”.

Os retablos son unha nova forma de narrar, que representa plasticamente cada unha das escenas que compoñen o feito narrado e vainas gaudando unha tras outra ata formar un relato.

Exemplos: Retablo da Catedral de Tarragona. Pere Johan

Os Sepulcros.

O período final do Gótico e o principio do Renacemento serán as épocas cumes do sepulcro, reflexo dun home que evoluciona cara ao individualismo e preocúpase cada vez máis por perpetuar o seu nome sobre o seu leito mortuorio.

De tipoloxía moi variada, destacan: Exentos, coa figura xacente; encostados a un muro, baixo arco, cun maior acento arquitectónico, e coa figura xacente, orante, etc.

Exemplos: Sepulcro de Felipe o Atrevido. Francia. Sepulcro de Juan II e Isabel de Portugal. Gil de Siloe. Cartuxa de Miraflores.

As Sillerías dos coros.

Tamén as sillerías dos coros cubrirán os seus innumerables respaldos, brazos e misericordias con decoración esculpida. Na maioría destes xéneros será o relevo o que teña cabida máis que o vulto redondo.

Catedral de Reims. Grupos escultóricos da Anunciación e a Visitación

Obra 23 das seleccionadas como de especial atención pola Ciug. **VER ANEXO.**

PINTURA GÓTICA

A redución dos muros, ao seren substituídos por vidreiras, tivo como consecuencia a diminución da pintura mural, polo que a pintura ha de buscar outros soportes: a táboa, dando lugar a un crecemento da pintura que chamaremos de cabaleta. Tamén variaron as técnicas empregadas. Fronte ao fresco románico xorde o temple, e en ocasións o óleo, aínda que en menor medida.

Con estas táboas confórmase os retablos que se converterán no lugar máis apropiado para dar cabida á pintura, cos que se decoran capelas e altares. Xunto a eles, a miniatura, ou iluminación de libros, xogará igualmente un papel destacado.

A temática seguirá sendo fundamentalmente relixiosa, aínda que non faltan exemplos profanos que irán aumentando aos poucos. Aquelas figuras hieráticas, frías, quietas e xeométricas, propias do románico iranse tornando paulatinamente máis expresivas e naturalistas, capaces de transmitir sentimentos e sensacións; para aumentar este efecto a pintura ira substituíndo os fondos neutros por espazos reais, paisaxísticos fundamentalmente. Isto non quita que nalgunhas ocasións, mantéñanse os fondos lisos, dourados, cuxo emprego, unido á estilización e sinuosidade das figuras, procura ás escenas ese ambiente de espiritualidade que lle é propio ao estilo.

Francia dará as primeiras pautas. Este gótico do S. XIII, eminentemente francés é o que se coñece como “Gótico Lineal”, porque será precisamente a liña, o debuxo, o que predomine, sendo aínda unha pintura moi plana.

A PINTURA A FINAIS DA IDADE MEDIA: GIOTTO . VAN EYCK

No século XIV , concretamente na súa primeira metade, Italia releva a Francia no seu labor reitor: é o momento do estilo “ Italogótico”, no que, mantendo aínda os duros perfís, téntase xa moderar o uso dos tons dourados, comezando timidamente a buscar a terceira dimensión.

Na península de Italia a penetración do gótico foi lenta e incompleta, coa permanencia dos muros e escaso emprego das vidreiras, o que deixaba amplos espazos para a pintura mural ao fresco. E xa nos comezos do século XIV o auxe económico e comercial de moitas das cidades italianas provoca unha alteración de costumes e dos gustos pictóricos. O gran artista que rompe definitivamente coa rixidez e conservadorismo do estilo bizantino e da estética gótica foi Giotto. El é o máximo representante da escola de Florencia.

GIOTTO (1266 – 1337). É o verdadeiro iniciador da pintura moderna, o pintor capaz de crear a ilusión da profundidade sobre unha superficie plana. Tivo unha actitude revolucionaria con respecto á arte e tras lograr un gran prestixio e popularidade chegou a gozar dunha alta posición social.

A pintura de Giotto rompe con moitos dos convencionalismos góticos e marca un estilo propio, no que vai resaltar a preocupación por dar unha aparencia de existencia real ás cousas que capta coa mirada e por lograr representar os distintos estados de ánimo.

Para conseguir as súas preocupacións pictóricas Giotto recorre a :

_ Crea espazos tridimensionais, consegue crear a sensación de profundidade, ao que contribúe a introdución da paisaxe e dos elementos arquitectónicos.

_ Sitúa aos personaxes en marcos reais de paisaxe urbana ou rural. A pesar de reducilos a pequenas montañas e algunhas árbores.

_ Sombrea as figuras para darlle volume e profundidade.

_ Valora a figura humana: constrúe figuras volumétricas, de carácter plástico, escultórico.

_ Para acentuar a profundidade coloca á figura do primeiro plano sentada, detrás agachadas e finalmente ergueitas.

_ Abandona a perspectiva xerárquica.

_ A protagonista é a figura humana : achaparrada e volumétrica, en escenas de profundo dramatismo, que transmite mediante actitudes: brazos separados (ás veces moi teatrais), rostros con miradas penetrantes, ollos moi rachados, rostros de perfil, nariz recto.

_ A escena principal non se sitúa no centro, senón nunha esquina, rodeada das figuras, confluindo todos os xestos na escena principal.

_ Utiliza unha luz clara e uniforme.

_ Introduce animais na composición.

Entre as consecuencias directas da obra innovadora de Giotto podemos resaltar a creación dunha escola pictórica florentina, e a aparición do concepto de artista que supera o modelo de mestre artesán anónimo.

Giotto: Frescos da capela dos Scrovegni: Fuxida a Exipto

Obra 25 das seleccionadas como de especial atención pola Ciug. **VER ANEXO.**

No século XV será a escola flamenca a máis importante. No marco dun gran desenvolvemento urbano e gran actividade comercial, florece unha forma de pintar nova, a pintura dos primitivos flamencos vai reflectir o realismo e a minuciosidade do gusto estético do grupo dos burgueses e do sentido do luxo da corte de Borgoña. A pintura dos flamencos tende a cadros de pequeno tamaño (retratos, trípticos, polípticos) moi apropiados para decorar os pequenos espazos das casas burguesas...

En Flandres, o mesmo que en Italia, a clientela é ampla, pois ademais do clero e os nobres serán os grandes burgueses os que contraten os servizos dos pintores...O gran mestre artesán , que leva a cabo a superación dos principios estéticos da pintura gótica en Flandres, foi Jan van Eyck.

JAN VAN EYCK (1390- 1441). É o máis destacado representante da pintura flamenca do final da Idade Media. Á inversa de Giotto, Jan van Eyck non sente un innovador, non se considera a se mesmo como un artista, non considera a súa pintura como unha obra intelectual... pinta procurando o máximo de perfección técnica, como todo mestre artesán aspira a lograr unha obra mestra, pero non a revolucionar a forma de crear.

A pintura de Jan van Eyck, como a dos restantes pintores flamencos primitivos, caracterízase por :

_ A minuciosidade dos detalles... debido a que pinta obras que están destinadas a ser contempladas de preto.

_ A tendencia ao realismo absoluto, no que inclúe os propios rostros.

_ O preciosismo na composición e nos propios obxectos incorporados á obra.

_ Representa temáticas moi variadas: relixiosas, retratos, paisaxes, escenas cotiás... mesmo combinalas nunha mesma composición.

_ Mostra máis interese por plasmar a aparencia de realidade das cousas sobre o interese da perspectiva ou da expresividade.

- _ Fai un manexo moi efectivo da luz.
- _ Recorre á táboa como soporte para as súas creacións.
- _ Alcanza unha gran destreza no uso da técnica ao óleo.
- _ Recorre á técnica da veladura (superposición de capas de pintura que se transparentan) para corrixir os posibles erros e darlle unha maior gama de brillos.

Jan Van Eyck: Matrimonio Arnolfini (1434):

Obra 26 das seleccionadas como de especial atención pola Ciug. **VER ANEXO.**

O Bosco:

- Unha das súas fontes de inspiración favoritas foi a cultura popular, os refráns, os devanditos, os costumes e lendas, as supersticións do pobo déronlle múltiples temas para tratar nos seus cadros.
- Como características técnicas, subliñamos a minuciosidade no detalle, o gusto pola variedade e riqueza da cor ademais do coidado pola perspectiva.
- Pero na súa obra destaca sobre todo a orixinalidade no tratamento do tema, ao dar aos obxectos de uso cotián un sentido diferente e converter as escenas en momentos delirantes, cheos de simbolismos, con imaxes inquietantes, absurdas e fantásticas; todos os seus cadros están impregnados dun sentido do humor burlesco.

O Bosco: O xardín das Delicias:

Obra 24 das seleccionadas como de especial atención pola Ciug. **VER ANEXO.**